

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 18 (31)

Суми – 2019

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i18.p34>

ПРАВОВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ СУРОГАТНОГО МАТЕРИНСТВА В УКРАЇНІ ТА СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

*Резнік Олег Миколайович,
доктор юридичних наук,
доцент, доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово – економічної безпеки
Навчально–науковий інститут права,
Сумський державний університет*

*Ищукова Альона Едуардівна,
Навчально–науковий інститут права,
Сумський державний університет*

У даній статті авторами було досліджено нормативно – правові акти та закони, які регулюють процедуру сурогатного материнства в Україні. Також розглянуто поняття «сурогатне материнство» та встановлено відсутність закріплення даного терміну на законодавчому рівні.

Крім того, визначається, що обов'язковою умовою при здійсненні методу сурогатного материнства (СМ) є наявність генетичного зв'язку подружжя або одного з них з майбутньою дитиною. Звідси слідує, що сурогатна мати не повинна бути спорідненою на генетичному рівні з дитиною. Однак, законодавець не забороняє виношувати вагітність близьким родичам майбутніх батьків (сестра, мати, тітка, двоюрідна сестра тощо).

У даній роботі також акцентується увага на визначенні правової природи договору, що укладається між сурогатною матір'ю та безплідною парою стосовно здійснення штучного запліднення методом сурогатного материнства. Внаслідок чого виявлена схожість такої угоди з цивільним договором про надання послуг.

Також у публікації проаналізовано процедуру державної реєстрації новонародженої дитини, що з'явилася на світ за допомогою методу СМ. Особливістю процедури реєстрації новонародженої дитини зачатої цим шляхом є наявність довідки, яка доводить генетичний зв'язок малюка з подружжям та заява сурогатної матері про визнання цих осіб батьками дитини.

Велика увага приділяється досвіду нормативного регулювання сурогатного материнства в Сполучених штатах Америки. Країна не має єдиного кодифікованого закону стосовно здійснення штучного запліднення методом сурогатного материнства. Кожен її штат самостійно вирішує яким чином, в якому порядку та на яких умовах є можливість вдатися до цього виду допоміжних репродуктивних технологій.

У висновках наведено пропозиції щодо вирішення проблем, які можуть виникнути при використанні методу СМ, та вдосконалення нинішнього законодавства щодо правового регулювання даної процедури шляхом запозичення зарубіжного досвіду.

Ключові слова: сурогатне материнство, правове регулювання, сурогатна мати, допоміжні репродуктивні технології, подружжя, договір.

Reznik O. M., Ishchukova A. E. Legal regulation of surrogacy in Ukraine and the United States of America. In this article, the authors investigated the regulatory acts and laws governing surrogacy in

Ukraine. The concept of "surrogacy" was also considered and the absence of fixing of this term at the legislative level was established.

In addition, it was determined that the necessary condition for the implementation of the method of surrogacy is the genetic link of the spouse or one of the couple with an unborn child. It follows that the surrogate mother should not be genetically related to the child. However, the legislator doesn't prohibit bearing the pregnancy of close relatives of future parents (sister, mother, aunt, cousin, etc.).

This work also focuses on the definition of the legal nature of the contract concluded between the surrogate mother and the infertile couple for artificial insemination by the method of surrogacy. As a result, this agreement is similar to the civil service agreement.

The publication also analyzes the state registration procedure for a newborn baby that was born using the method of surrogacy. The peculiarity of the procedure for registering a newborn baby conceived in this way is the presence of a certificate and statement. The certificate proves the genetic link of the baby with the couple. The statement is given by the surrogate mother to recognize the spouse as the child's parents.

Much attention is paid to the experience of regulating surrogacy in the United States. The country does not have a single codified law on artificial insemination by surrogacy. Each state decides in what manner, in what order and under what conditions it is possible to resort to this type of assisted reproductive technology.

The conclusions provide suggestions for resolving problems that may arise while using the method of surrogacy. Also the possibility of improving current legislation on the legal regulation of this procedure by borrowing from foreign experience.

Key words: surrogacy, legal regulation, surrogate mother, assisted reproductive technologies, married couple, contract.

Актуальність дослідження. Останнім часом значна увага приділяється допоміжним репродуктивним технологіям, а саме методу сурогатного материнства. Ні для кого не секрет, що з кожним роком кількість осіб, котрі мають проблеми з репродуктивним здоров'ям, стрімко зростає. Бажання мати свою дитину спонукає мільйони подружніх пар скористатися такою процедурою.

Оскільки нинішні нормативні акти, що запроваджені в Україні стосовно сурогатного материнства, є досить поверхневими та не зачіпають важливих моментів, які суттєво впливають на механізм реалізації такої процедури, на практиці створюють велику кількість проблем. Використання зарубіжного досвіду в цьому питанні є доцільним, адже може послужити кроком до покращення національного законодавства в сфері сурогатного материнства.

Тому, питання правового регулювання такого способу лікування безпліддя є досить актуальним і потребує постійного реформування та вдосконалення з боку держави.

Стан наукової розробки. Питання стосовно правового регулювання сурогатного материнства у наукових працях досліджували: І.Я. Верес, Н.М. Квіт, П.Ю. Козіна, Х.Г. Колінчук, Л.В. Линець, Р.А. Майданик, О.В. Оніщенко, О.В. Розгон, Ю.Ю. Таланов, Н.В. Федорченко, О.А. Явор та інші.

Завдання статті. Головною метою здійснення цього дослідження є аналіз нормативно – правового регулювання сурогатного материнства в Україні та деяких штатах Америки задля вдосконалення національного законодавства країни шляхом запозичення закордонного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сурогатне материнство виступає одним із найпопулярніших та най розповсюджуваних методів допоміжних репродуктивних технологій у світі. Не є виключенням і Україна.

На жаль, сам термін «сурогатне материнство» в українському законодавстві відсутній. Однак це не заважає науковцям давати свої визначення щодо цього поняття.

Беручи до уваги різні погляди на тлумачення сурогатного материнства у роботах різних авторів, таких як Ю.Ю. Таланов, Т.Е. Борисова, можна сказати, що – це вид допоміжних репродуктивних технологій, завдяки якому жінка, на основі відповідного договору з особами, що звернулися за її послугами, проходить процедуру імплантації ембріона, що був створений за допомогою штучного (екстракорпорального) запліднення, виношує та народжує дитину з подальшою передачею її цим особам [1].

Одним із перших основоположних регуляторів у сфері здійснення сурогатного материнства став Сімейний кодекс України, який, у свою чергу, визначив походження дитини, народженої в

результаті застосування допоміжних репродуктивних технологій (ДРТ). Кодексом передбачено, що у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям (чоловіком та жінкою) за допомогою ДРТ, батьками є саме подружжя. Для захисту прав та інтересів подружжя законодавець не допускає оспорування материнства в таких випадках [2].

Наказом Міністерства охорони здоров'я України «Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні» від 09.09. 2013 №787 зазначаються всі необхідні умови для проведення сурогатного материнства, медичні показання та протипоказання для проведення ДРТ методом до сурогатного материнства, вимоги, яким має відповідати сурогатна матір для участі у цій процедурі, перелік документів для проходження сурогатного материнства з боку сурогатної матері та з боку подружжя тощо [3].

Обов'язковою умовою при здійсненні методу сурогатного материнства (СМ) є наявність генетичного зв'язку подружжя або одного з них з майбутньою дитиною. Звідси слідує, що сурогатна мати не повинна бути спорідненою на генетичному рівні з дитиною. Однак, законодавець не забороняє виношувати вагітність близьким родичам майбутніх батьків (сестра, мати, тітка, двоюрідна сестра тощо).

Сурогатне материнство в Україні носить комерційний характер. Застосування цієї технології на безоплатній основі не допускається.

Для захищеності усіх учасників процедури сурогатного материнства укладається договір. Як зауважує Р.А. Майданик, договір про сурогатне материнство не належить до жодного з відомих законодавцю видів приватноправових договорів, оскільки є дійсно непоіменованим договором, що не знайшов свого закріплення у законодавстві. Проте, переважна більшість науковців схиляються до думки, що цей договір має певні ознаки цивільного договору про надання послуг [4].

В ньому прописуються права та обов'язки сурогатної матері та подружжя, матеріальні витрати, пов'язані з процедурою, форс – мажорні обставини, відповідальність сторін тощо. Н.В. Федорченко у своїй статті пропонує додати до переліку істотних умов договору сурогатного материнства:

а) зобов'язання сурогатної матері виконувати всі приписи лікаря та надавати всю інформацію щодо власного стану здоров'я та здоров'я плоду;

б) місце проживання сурогатної матері у період вагітності;

в) отримання згоди щодо передачі дитини батькам – замовникам після її народження у строк, визначений у договорі;

г) зобов'язання батьків – замовників прийняти дитину після її народження у строк, вказаний у договорі;

г) ціну договору, витрати на медичне обслуговування, харчування, проживання сурогатної матері у період вагітності [5].

Даному договору слід приділяти досить важливу увагу, намагатися чітко прописати всі необхідні умови аби уникнути можливості настання небажаних наслідків у майбутньому.

Реєстрація новонародженої дитини відбувається згідно з Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» та Наказом Міністерства юстиції України «Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні».

Державна реєстрація актів цивільного стану проводиться для того, щоб забезпечити реалізацію прав фізичної особи та офіційне визнання і підтвердження державою фактів народження фізичної особи та її походження [6]. Реєстрація дитини, народженої в результаті застосування методу СГ здійснюється за заявою подружжя, одночасно з яким подається заява сурогатної матері про її згоду на запис цього подружжя біологічними батьками новонародженої дитини, а також довідка, яка доводить генетичний зв'язок малюка з батьками [3].

Дійсно, наявність нормативної бази щодо питання регулювання сурогатного материнства є великим досягненням. Проте, дані законодавчі акти не охоплюють повною мірою весь спектр нюансів, які в даному випадку є важливими.

Аналізуючи правові аспекти регулювання сурогатного материнства, слід зазначити, що найбільш прогресивною державою у цьому питанні є США. Країна налічує 50 штатів, кожен з яких на національному рівні вирішує питання щодо регулювання СМ.

Деякі штати повністю або частково забороняють використання процедури СМ та передбачають відповідальність за її порушення. Так, у штаті Луїзіана у 2016 році був прийнятий Біль про сурогатне материнство який обмежує право гетеросексуальних подружніх пар використовувати гестаційне сурогатне материнство. Будь – які особи, що наважаться укласти такий договір або будуть приймати в ньому участь, підлягатимуть цивільній та кримінальній відповідальності.

Центром сурогатного материнства в Америці вважають Каліфорнію. Гестаційне сурогатне материнство дозволено та регулюється Сімейним

Кодексом Каліфорнії, а також прецедентним правом (справа Джонсон проти Кальверт).

Даний кодекс включає в себе статтю з поясненням усіх термінів, які вживаються при використанні методу СМ, повний опис основних умов договору сурогатного материнства, розкривається та перевіряється матеріальний стан подружжя та їх можливість оплатити послуги щодо застосування цієї технології. Важливим є те, що на момент проходження усієї процедури запліднення шляхом СМ учасники мають юридичну підтримку, тобто законодавець прописав пункт, в якому чітко обумовлена участь адвокатів та нотаріуса для врегулювання можливих проблем чи розбіжностей.

Укладений договір вважається дійсним і не може бути скасований без рішення суду [7].

Кодекс округу Колумбія зазначає, що угода про сурогатне материнство має бути виконаною у випадку, якщо всі сторони угоди та сама угода відповідають вимогам цього кодексу. Сурогатною мамою може бути жінка, якій виповнився 21 рік, народила хоча б одну живу дитину, пройшла медичну, а також психологічну перевірку. Важливим нюансом є ще й перевірка стану психологічного здоров'я разом з майбутніми батьками дитини. Це робиться для того, щоб обговорити питання, які можуть виникнути під час СМ.

За договором сурогатна мати погоджується та визнає подружжя батьками дитини, передає опіку над малям одразу після його народження та, у разі необхідності, співпрацює в будь – яких судових процесах щодо визнання подружжя законними батьками. У свою чергу особи, що хочуть отримати дитину шляхом сурогатного материнства погоджуються прийняти на себе всі витрати, пов'язані зі здійсненням цього методу, а також оплату будь – яких витрат у випадку смерті новонародженої дитини, передчасних пологів, чи якого – небудь іншого питання, пов'язаного зі смертю малюка. Окрім цього, одразу після народження батьки зобов'язуються прийняти опіку над дитиною, незалежно від її статі, психічного чи фізичного стану тощо. Сурогатна угода підписується учасниками як мінімум перед двома свідками, дані про яких теж зазначаються у документі [8].

Батьківство особи або подружньої пари визначається в судовому порядку. Для цього необхідно подати до суду заяву та пакет відповідних документів. Процес призначення батьківства може здійснюватися або до моменту народження дитини, або протягом 45 днів після її народження.

Ще одним штатом Америки, в якому сурогатне материнство дозволене та в повній мірі

регулюється є Нью – Гемпшир. Законодавчою базою для здійснення штучного запліднення способом СМ виступає Статут Нью – Гемпшира, в якому також чітко та лаконічно перераховано умови, які визначаються в договорі, закріплені порядок проходження самої процедури, зазначені гарантії захисту всіх сторін угоди тощо. За Статутом сурогатна мати чи донор у свідоктві про батьківство, що видається судом батькам дитини, не зазначається.

На випадок смерті подружжя чи одного з них дитина, народжена в результаті використання методу СМ, уже після смерті своїх генетичних батьків, має право спадкувати усе майно, що належало її батькам. Також передбачена можливість призначити опікунів для ще ненародженого малюка на випадок смерті її генетичних батьків [9].

Сурогатне материнство на Род – Айленді вважається дозволеним, оскільки не має жодного нормативного акту чи прецедентної практики, які це забороняють. Усі справи щодо сурогатного материнства розглядаються головним суддею Сімейного суду у Провіденсі.

Штат Огайо також регулює сурогатне материнство, однак дещо іншим шляхом. Від так, базою для регулювання є опублікована прецедентна практика J.F., APPELLEE, v D.B. ET AL., APPELLANTS (2007) в якій Верховний суд Огайо підтвердив, що сурогатне материнство не суперечить політиці [10].

Статут штату Арізона законодавчо забороняє укладати договори про використання процедури СМ або якимось чином допомагати у їх створенні. Однак, на практиці, дана технологія продовжує відбуватися. Схожа ситуація відбувається і в штаті Індіана, адже Кодексом визнані недійсними договори про сурогатне материнство. Проте, це не заважає судам все рівно видавати свідоктва про народження дітей, які були зачаті за допомогою сурогатного материнства [11].

Як свідчить досвід деяких штатів Америки з правового регулювання методу сурогатного материнства необхідно більш конкретніше підходити до захисту осіб, що приймають участь у такій процедурі та повністю закріпити ці гарантії на законодавчому рівні.

Висновки та пропозиції. Отже, сурогатне материнство є різновидом допоміжних репродуктивних технологій та має на меті процедуру імплантації ембріона, зачатого подружжям, в організм іншої жінки (сурогатної матері), з метою подальшого виношування та народження нею цієї дитини.

Такі відносини повинні бути належним чином врегульовані нормативними актами. Нажаль, на

сьогоднішній день недостатньо тієї правової бази, що є в Україні.

Підтвердженням цьому є досвід деяких штатів Америки (Каліфорнія, Колумбія) щодо даного питання, які, як і Україна, називаються всесвітніми центрами сурогатного материнства, однак на законодавчому рівні випереджають нашу державу на роки.

Тож, доцільним було б все ж таки прийняття єдиного нормативного акту, який охоплював би усю сферу здійснення методу СМ. Крім того, такий закон назавжди б поклав край суперечкам, що точаться навколо правової природи договору сурогатного материнства, а його найважливіші умови будуть чітко прописані для всіх учасників без можливості їх зміни.

Користуючись закордонним досвідом є доречним запровадити нагляд за психологічним здоров'ям учасників договору від початку і до кінця проходження зазначеної процедури. Адже, не рідко трапляються випадки, коли сурогатна мати в силу свого психологічного стану відмовляється віддати дитину генетичним батькам або навпаки, - подружжя не бажає приймати свою дитину. Це надасть можливість гарантувати захист для суб'єктів договору СМ та уникнути небажаних наслідків.

Також, не менш важливим вважаємо дозволити здійснювати сурогатне материнство на безоплатній основі у випадку, якщо сурогатна мати є близьким родичем подружньої пари, а саме відмінити винагороду, яка виплачується сурогатній матері після народження дитини.

Література:

1. Н.М. Басай. Поняття сурогатного материнства. Прикарпатський юридичний вісник. 2014. № 3 (6). С. 58 – 64.
2. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. № 2947-III. Відомості Верховної ради України. 2002. № 21 – 22. Ст. 135.
3. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 9 вересня 2013 р. № 787.
4. Майданик Р.А. Договір про сурогатне материнство за українським правом: питання теорії та практики. Право України. 2012. № 9. С. 215 – 225.
5. Федорченко Н.В. Особливості укладення договору про сурогатне материнство. Підприємництво, господарство і право. 2016 р. № 12. С. 65 – 68.
6. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні: Наказ Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5.
7. California Code, Family Code. URL: <https://codes.findlaw.com/ca/family-code/>
8. Code of the District of Columbia. URL: <https://code.dccouncil.us/dc/council/code/titles/16/chapters/4/>
9. State of New Hampshire. 2014. URL: <http://gencourt.state.nh.us/legislation/2014/SB0353.html>
10. J.F., Appellee, v D.B. ET AL., Appellants. Ohio. 2007. URL: <https://cases.justia.com/ohio/supreme-court-of-ohio/2007-ohio-6750.pdf?ts=1370457124>
11. Indiana Code Title 31. Family Law and Juvenile Law. URL: <https://codes.findlaw.com/in/title-31-family-law-and-juvenile-law/>